

Wstęp

Prezentowane w publikacji zagadnienia tworzą, naszym zdaniem, cztery wyraziste grupy problemowe, które obejmują obustronne związki mediów i kultury. Stąd też pojawiają się tematy dotyczące filmu, mediów elektronicznych i nowych mediów oraz tzw. zjawisk okołomedialnych.

W pierwszym dziale „Internet i okolice” zostały opisane różne zagadnienia związane z tym fenomenem. Zjawiska kulturowe wywołane stałą obecnością Sieci w życiu nowoczesnych społeczeństw oraz komunikacji zapośredniczonej komputerowo (CMC) z reguły pojawiają się w opracowaniach monograficznych na temat współczesnych mediów. To nie dziwi, gdyż Internet (w naszej książce słowo to bywa pisane zarówno z małej, jak z wielkiej litery, zgodnie z wolą autorów publikowanych prac) nie jest bynajmniej wyłącznie problemem technologicznym, ale swoistym fenomenem antropologicznym, politycznym, socjologicznym i psychologicznym, nie wspominając nawet o jego konsekwencjach dla edukacji i ekonomii.

Anna Nacher wnikliwie i krytycznie przeanalizowała strukturę i funkcje jednego z najlepszych serwisów społecznościowych – Facebook, wskazując oczywiste zalety, a także pułapki kryjące się w koncepcji Web 2.0, a także porównując Facebooka z polskimi serwisami tego typu. Zbigniew Bauer, wychodząc od sformułowanej przez Marshalla McLuhana tezy, iż „media są przedłużeniem ludzkich zmysłów”, starał się dowieść, że powszechna dostępność nowych mediów, ich mobilność, a także konstrukcja ich interfejsów zmienia relacje między przestrzenią „tu” i „tam”; dokonuje się w ten sposób swoista desakralizacja przestrzeni komunikacyjnej, jej – mówiąc za Giorgio Agambenem – profanacja. Agnieszka Dytman-Stasieńko ujęła fenomen Sieci i portali społecznościowych w kategoriach bliższych politologii, szczególnie globalizacji i aktywizacji ruchów na rzecz przeciwdziałania wykluczeniu, nie tyle cyfrowemu, ile społecznemu. Podkreślając kontrkulturowe korzenie Internetu dostrzegła jednak, że rzeczywista obecność rozmaitych organizacji w świadomości publicznej, tworzenie „alternatywnych aren dyskursywnych” ciągle jeszcze nie może obejść się bez tej platformy debaty, jaką przez lata wytworzyły media głównego nurtu. Dział ten zamyka artykuł Anny Ślósarz, która przygląda się realnemu potencjałowi witryn edukacyjnych tworzonych samodzielnie przez nauczycieli-polonistów, przestrzegając, że globalizacja treści ulokowanych w Sieci może być zagrożeniem dla wartości, które są fundamentem tradycyjnego modelu nauczania, zaś pozorna atrakcyjność medium może okazać się przeszkodą w komunikacji edukacyjnej.

Dział „Wokół filmu” ujawnia wieloaspektowe związki współczesnej kinematografii oraz dzisiejszej kultury. Film jako tekst to nie tylko dostarczyciel fantazji

i fabryka opowieści, to przede wszystkim forma uspołniania społecznej i kulturowej rzeczywistości, bardzo często stanowi reakcję na nią lub też w pewien sposób ją projektuje. Równocześnie nie można zapominać, iż każdy film jest usytuowany w określonych historyczno-politycznych dyskursach ideologicznych, normatywowanych z kolei przez określone porządki kulturowe. Przeobrażenia współczesnego kina, począwszy do redefinicji kategorii obrazu, aż po zmiany w modelach i formach recepcji, mocno oddziałują na obecny pejzaż kulturowy – i odwrotnie: hybrydyczność współczesnej kultury, kruszenie się starych porządków reprezentacji, wielopostaciowość estetycznych form sygnifikacji równie mocno oddziałują na dzisiejsze filmy.

We wzajemnych związkach oraz wieloaspektowych motywacjach kultury i filmu nie chodzi wyłącznie o proste mechanizmy społecznego oddziaływania konkretnych dzieł (kino zaangażowane politycznie, kontrkulturowe, propagandowe), ale o dostrzeżenie też innych kategorii i określenie bardziej subtelnych relacji. Rzecz jasna, w niniejszym dziale ograniczamy pola refleksji jedynie do kilku wybranych zjawisk, wyraźnie charakteryzujących współczesną kinematografię.

Ważną płaszczyzną powiązań kina i kultury jest sfera transmedialności. Wzajemne przepływy treści, funkcjonowanie określonych narracji w różnych mediach (literaturze, telewizji, kinie, grach komputerowych), wzajemne sprzężenia odmiennych estetyk i reżimów przedstawiania, połączone ze specyficznymi modelami odbioru, dobrze charakteryzuje współczesne kino. Warto w tym miejscu wspomnieć o tekście pokazującym wielość obecnych strategii adaptacyjnych, podejmowanych przez współczesnych twórców. Kiedyś banalna relacja książka–film, dzisiaj – po uwzględnieniu rozlicznych kontekstów kulturowych i wpisaniu w estetykę postmodernistyczną – może nabierać zupełnie nowego wymiaru. Inną ważną płaszczyzną stanowi – widoczna w innym tekście – „kohabitacja” oficjalnych dyskursów z dyskursami kontrkulturowymi. Główny nurt współczesnego filmu – kino popularne – poprzez zarządzanie emocjami (przyjemnością lub strachem) oraz dzięki posługiwaniu się stereotypowymi wykładnikami gatunkowymi nader sprawnie wchłania i konformizuje treści opozycyjne wobec dominującego dyskursu. Zresztą oscylacja między ideowym nowatorstwem, estetycznym poszukiwaniem, nawet światopoglądowym radykalizmem, a umiłowaniem tradycyjnej, klasycznej narracji, stereotypowymi wzorcami kategoryzacji świata oraz utrwalonymi kulturowo światopoglądami to znak wyraźnie charakteryzujący współczesne kino. Postmodernistyczne kino Xawerego Żuławskiego (tekst Aleksandry Smyczyńskiej), „anarchia” *Władców móch* (artykuł Bogusława Skowronka) oraz konwencjonalność oscarowych produkcji (wystąpienie Małgorzaty Latoch-Zielińskiej) bezkonfliktowo i spójnie współegzystują w przestrzeni dzisiejszej kultury audiowizualnej. Wpisanie wszystkich tych rozmaitych porządków i kategorii w ramy i reguły kina popularnego rodzi ich społeczną akceptowalność oraz automatycznie włącza je w nieprzerwany strumień tekstów gotowych do semiotycznego wykorzystania.

Intertekstualność, transmedialność, pluralizm estetyczny, wreszcie bezkonfliktowe łączenie ideologii centrum z ideologiami peryferyjnymi ewokują również permanentną polisemiczność tekstu filmowego. To kolejna z ważnych cech współczesnego kina: wielość potencjalnych odczytań, dokonywana przez odbiorców z perspektywy prywatnych, jednostkowych mikronarracji (rzecz ta została opisana

w kolejnym artykule). Niezależnie, czy sensy nadaje widz „kompetentny”, czy tylko „amator”. To właśnie budowanie zindywidualizowanych znaczeń w kontekście osobistych doświadczeń kulturowych stanowi główne źródło wielu zróżnicowanych przyjemności odbiorczych w recepcji filmu.

Dział „Wokół mediów” skupia teksty poświęcone przemianom wielu ważnych kategorii ontologicznych, epistemicznych i aksjologicznych we współczesnej kulturze medialnej. Autorzy referatów wskazują na kluczowe znaczenie mediów elektronicznych i tzw. nowych mediów (głównie Internetu) w kształtowaniu myślenia odnośnie do takich zagadnień, jak tożsamość i kryzys tożsamości, relacje międzyludzkie, nowe formy poznawania świata poprzez media (doświadczenie zapośredniczone) i kreowanego w środkach masowego przekazu, problem autorytetu medialnego i jego roli w modelowaniu zachowań społecznych i funkcjonowaniu tzw. wspólnot empatycznych. Monika Górska-Olesińska pokazuje kreatywność technologii cyfrowych w obszarze sztuki słowa – liryce; czyni to na przykładzie twórczości niszowej poetki Stephanie Strickland, która stara się wykorzystywać możliwości stwarzane przez interaktywność nowych mediów do generowania przez użytkownika Sieci nowych, niekiedy zaskakujących sensów tradycyjnego tekstu. Wymienione zagadnienia przedstawiane są w szerokim kontekście kulturowym i socjologicznym. Tożsamość medialna to tożsamość płynna, wielowymiarowa, podlegająca ciągłej konstrukcji i przebudowie, to także tożsamość nomadyczna, która pojawia się w odpowiedzi na bieżącą sytuację kulturową (tekst Małgorzaty Gajak-Toczek). Wyróżnikiem tej ostatniej jest niestabilność systemów wartości, modeli, postaw i wzorów zachowań, a także przesilenie tradycyjnych kategorii (np. rasy, narodowości, płci, przynależności terytorialnej) niegdyś pomocnych i wystarczających, by odpowiedzieć na kluczowe pytanie: „Kim jestem?”. O rosnącej roli mediów traktuje referat poświęcony indygenizacji treści współczesnych przekazów medialnych (artykuł Janiny Hajduk-Nijakowskiej). Okazuje się, że współczesna kultura (zdominowana przez media elektroniczne) stawia przed antropologami i etnologami nowe wyzwania badawcze. Są one związane między innymi z próbą odpowiedzi na pytanie: w jaki sposób treści przekazywane przez massmedia są interpretowane i przetwarzane w lokalnych obiegach kulturowych? W jakim stopniu procesy te określają tzw. lokalną wspólnotę wyobraźni. O próbie usytuowania relacji pomiędzy podmiotem (użytkownikiem nowych mediów) a znakami generowanymi cyfrowo, które składają się na tzw. infosferę, traktuje tekst Jana Stasięki.

W części zatytułowanej „Wokół kultury” zgrupowane zostały teksty (Agnieszki Ogonowskiej, Magdaleny Roszczynialskiej, Blanki Brzozowskiej, Katarzyny Kopeckiej-Piech) ukazujące kulturowe konsekwencje rozwoju nowych mediów dla wybranych sfer myślenia i działania społecznego. Pierwsze dwa odnoszą się bezpośrednio do problemu przesunięcia granic między sferą prywatności, intymności i tego, co publiczne, rozwoju kultury obnażania i detabuizacji zagadnień fundamentalnych dla ludzkiej egzystencji, problemów związanych ze śmiercią, umieraniem, ale także miłością, erotyką, seksualnością i szeroko pojętą cielesnością. Tekst poświęcony fenomenowi Michaela Jacksona wskazuje dodatkowo na zdolność mediów do wytwarzania niezwykle sugestywnych mitologii, które następnie organizują i determinują kolektywną wyobraźnię i ludzkie działania w przestrzeni społecznej. Człowiek, tu: gwiazda pop kultury, może stać się produktem medialnym,

bohaterem spektaklu życia i śmierci, ciałem do wyprodukowania i tożsamością w stanie nieustannej konstrukcji, widowiskiem, które rozgrywa się także po śmierci bohatera i to na różnych platformach medialnych. Idea kultury konwergencji powraca w tekście poświęconym telefonom komórkowym. Ułatwiają one konstruowanie naszej cyfrowej cielesności, umożliwiają dostęp do obrazów seksu, nagości na pokaz, intensyfikują ekshibicjonizm i medialne podglądactwo. Gadżety multimedialne „do ściągnięcia” na telefon dają obraz preferencji użytkowników w zakresie oferowanych przez system kultury dyskursów seksualności. Nowe media wymuszają także zmiany we współczesnym modelu biznesowym. Pojawiają się nowe rozwiązania marketingowe, oparte na wzmożonej aktywności użytkowników współczesnych technologii, którzy w sposób aktywny korzystają z różnych form pozyskiwania, przetwarzania i dzielenia się informacją. Firmy z dużym powodzeniem wykorzystują te nowe typy dynamicznych relacji społecznych o charakterze emocjonalnym w komunikacji z potencjalnymi konsumentami – użytkownikami nowych mediów. W swoich działaniach biznesowych nawiązują do idei obywatela monitorialnego, społeczeństwa wiedzy, fenomenu neoplemienności, aktywnego uczestnictwa fanów w kulturze konwergencji.

Redaktorzy żywią przekonanie, że zgromadzone teksty, będące spojrzeniem na wybrane, ale też kluczowe zagadnienia związków mediów i kultury oraz zjawiska społeczne im towarzyszące, spotkają się z zainteresowaniem badaczy podejmujących tę problematykę: kulturoznawców, medioznawców, socjologów, polonistów i dziennikarzy.

Agnieszka Ogonowska
Zbigniew Bauer
Bogusław Skowronek